

LA LÍRICA. HORACI

1. ORÍGENS

Aquest gènere poètic deu el nom al fet que en l'origen estava estretament relacionat amb la música, atès que els poemes s'escriuen com a lletres per ser cantades per un solista o per un cor, acompanyats d'instruments musicals com la lira o la cítara. Així va néixer la lírica a l'època arcaica de la cultura grega (segles VII-VI aC), un tipus de poesia molt diferent del que van iniciar en el segle anterior els poetes èpics **Homer** i **Hesíode**.

Entre aquests primers poetes lírics destaquen els noms d'**Arquíloc**, **Safo** i **Anacreont**. Aquests autors i molts altres van perfilar els dos trets que van definir per sempre aquest tipus de poesia:

- El primer és que el poeta es converteix en protagonista de la seva obra i ens parla de la seva vida, les seves opinions, els seus amics, etc.
- El segon és la seva gran varietat de temes, de tipus de vers i d'estrofa, i d'extensió. El gènere no va deixar d'evolucionar i d'enriquir-se.

2. LA LÍRICA A ROMA

Els poetes romans van heretar tota aquesta tradició i la van fer avançar amb noves aportacions. Els introductors de la lírica grega a Roma van ser un grup de joves poetes avantguardistes de la meitat del segle I aC, els anomenats *poetae novi* o *neoterói*, que van ser acusats d'hel·lenitzants i innovadors.

Entre aquests poetes destaca **Catul**. En la seva breu col·lecció de poemes (116) hi ha mostres de tota varietat de temes, de mètrica i d'extensió tradicionals, als quals però va saber donar un toc d'inspiració personal i d'elevació poètica que poques vegades s'ha assolit.

Catul va preparar el camí als grans poetes de la generació següent, els de l'època d'August, que van forjar el segle d'or de la poesia romana.

3. QUINT HORACI FLAC

VIDA

Quintus Horatius Flaccus (65-8 aC) va néixer a la ciutat de Venúcia, a l'Apúlia, al sud d'Itàlia. El seu pare era un llibert, un antic esclau, probablement de propietat pública, encarregat de dirigir les subhastes, funció que li va permetre reunir un petit capital amb el qual va poder comprar la llibertat i, després, establir-se amb el seu fill, encara petit, a Roma. A la capital el futur poeta va rebre una educació molt acurada.

Quan va fer vint anys, com era habitual entre els estudiants brillants i acabats, Horaci va anar a completar els estudis a Atenes. Allà el va sorprendre l'assassinat de Cèsar el març de l'any 44 aC. Com que el grup de joves intel·lectuals romans d'Atenes s'oposava a les idees i a la manera de fer del dictador, Horaci es va trobar convertit en tribú del bàndol republicà. En qualitat de tribú, doncs, va lluitar i va ser derrotat a la batalla de Filipos (42 aC).

Quan va tornar a Roma, va freqüentar el món literari i va fer amistat amb Virgili, que el va presentar a Mecenas. Va ser així com va quedar inclòs en el cercle dels protegits del poderós conseller d'Octavi, que li va oferir el càrrec de secretari particular. Horaci, gelós de la seva llibertat, el va refusar, però sí que va acceptar una vila a les muntanyes sabines, prop de Roma, on es va retirar llargues temporades i on segurament es va inspirar per escriure molts dels seus poemes.

Els anys que li restaven de vida va viure sense problemes econòmics, dedicat a la seva obra literària. Va morir uns quants mesos després que ho fes el seu protector i amic Mecenas, el 8 aC.

OBRA

Horaci va conrear tres gèneres poètics: la sàtira i la lírica, en què va destacar com cap altre poeta llatí ho havia fet, i l'epístola, que va elevar a la categoria de gènere literari.

Per ordre cronològic, les seves primeres obres són les titulades *Epodes* i *Sàtires*, publicades entre els anys 35 i 30 aC, però començades molt abans. Són obres típiques de joventut, sobretot els *Epodes*, i, com a tals, desimboltes, agressives, de vegades cruels, de vegades líriques. En aquestes obres imita, sobretot, el poeta grec Arquíloc (segle VII aC).

Els *Epodes* són una col·lecció de 17 poemes curts, el més cèlebre dels quals potser és el segon, conegut com a *Beatus ille...*, un cant bellíssim a la vida senzilla i casolana.

Les *Sàtires*, un conjunt de 18 poemes, es distribueixen en dos llibres. El to satíric es modera, perd agressivitat, es torna per dir-ho així, més filosòfic. Els poemes es despersonalitzen i s'ocupen de temes més generals: l'avarícia, l'ambició, el descontentament amb la pròpia sort, l'adulteri, la golafreria, etc., tot plegat en la línia del poeta romà Lucili (segle II aC).

Del seu període d'estabilitat i de proximitat al cercle d'August, en sortiria la seva obra més aconseguida i monumental: les *Odes* (en llatí, *Carmina*). Primer en va publicar tres llibres (23 aC), i després, un quart llibre els darrers dies de la seva vida. En total són 103 poemes, d'una gran varietat, tant per la mètrica com per la temàtica. Els temes recorren tot l'arc líric: canta l'amistat, l'amor, la pàtria, l'oci, l'orgull de ser poeta.

Les seves últimes composicions tenen forma de cartes, a destinataris més o menys ficticis o, almenys, difícils d'identificar en la gran majoria de casos; són cartes purament literàries. Sota el títol *Epístoles* es van agrupar vint d'aquests poemes en un primer llibre, similars a les *Sàtires* per l'extensió, la temàtica i la mètrica. Hi caldria afegir un segon llibre amb tres cartes més extenses, la primera adreçada August, en què l'autor s'ocupa de temes literaris; la més famosa és la que va adreçar als germans Pisons (*Epistula ad Pisones*), batejada per Quintilià com a *Ars poetica*, que és el seu poema més llarg i l'últim que va escriure, una mena de testament literari.

4. TEXTOS

BEATUS ILLE

Aquest poema és un dels més famosos de l'autor. El tema de què tracta, després convertit en un tòpic molt repetit al llarg de la història de la literatura, es podrà resumir en el títol de l'adaptació que en va fer el poeta castellà Fray Luís de León: "Elogio de la vida solitaria".

*Beatus ille qui procul negotiis,
ut prisca gens mortalium,
paterna rura bubus exercet suis
solutus omni faenore
neque excitatur classico miles truci
neque horret iratum mare
forumque vitat et superba civium
potentiorum limina.
ergo aut adulta vitium propagine
altas maritat populos
aut in reducta valle mugientium
prospectat errantis greges
inutilis falce ramos amputans
feliciores inserit
aut pressa puris mella condit amphoris
aut tondet infirmas ovis.
vel cum decorum mitibus pomis caput
Autumnus agris extulit,
ut gaudet insitioa decerpens pira
certantem et uvam purpurae,*

<<Feliç l'home que, allunyat dels negocis, com el llinatge dels mortals dels temps antics, conrea els camps heretats del pare amb uns bous que li pertanyen, lliure del neguit dels venciments, que no és despertat, a la milícia, per l'esclafit esfereïdor de la trompeta ni redubta la mar embravida i defuig el fòrum i els llindars altius dels ciutadans poderosos. Així doncs, marida les sarments, ja crescudes, de les vinyes als alts pollancres o vigila, en una vall pregona, els mugidors ramats dispersos, talla amb el podall les branques inútils i n'empelta de més productives o posa dins d'unes gerres netes la mel espremuda o esquila les indefenses ovelles, o bé, quan Autumnes ha alçat damunt dels camps el seu cap ornat de fruites madures, com frueix collint les peres d'empelt i el raïm que rivalitza amb la porpra.>>

A UNA JOVE INGÈNUA (CARPE DIEM)

Leucònoe, la jove a qui va adreçada aquesta oda, és un nom fictici que literalment significa “de ment blanca”, és a dir, pura, innocent, ingènua. Ha passat a la posteritat pel fet que va ser aquest bellíssim poema on Horaci va crear la feliç expressió, que ha esdevingut un tòpic, *carpe diem*: “Cull, recol·lecta el dia, el present”, com si es tractés d'una fruita madura, però, ai! Que es passa.

*Tu ne quaesieris (scire nefas) quem mihi, quem tibi
finem di dederint, Leuconoe, nec Babylonios
temptaris numeros. Vt melius, quidquid erit, pati!
seu pluris hiemes, seu tribuit Iuppiter ultimam,
quae nunc oppositis debilitat pumicibus mare
Tyrrhenum: sapias, uina liques et spatium breui
spem longam reseces. Dum loquimur, fugerit inuida
aetas: carpe diem, quam minimum credula postero.*

<<Tu, no esbrinis –és sacríleg de saber-ho – quin serà el darrer dia que a mi, que a tu, els déus han concedit, Leucònoe; no escrutis els càlculs babilonis. Val més sofrir el que passarà, sigui què sigui! Tant si Júpiter t'ha atorgat de viure més hiverns com si és l'últim aquest que ara desembraveix la mar Tirrena amb els rosegats esculls on rompen les onades, tingues seny: filtra els teus vins i, ja que la vida és breu, escurça la llarga esperança.

Mentre parlem, haurà fugit envejós el temps; cull el dia d'avui i no confiïs gens en el de demà.>>

LA FAMA PERENNE DEL POETA

Horaci era un poeta orgullós de la seva obra i tenia el convenciment que la seva creació el sobreviuria. Aquesta no és l'única vegada que ho posa de manifest, però sí que és la més explícita. Va tancar així el tercer llibre d'*Odes*. Píndar, un dels poetes més admirats per Horaci, ja havia deixat escrit: "Doncs corre, pregonant eternament, el poema ben fet" (*Ístmiques*, IV). Ovidi el va imitar, i després d'ell molts d'altres. Vanitat, ànsia d'immortalitat, hipèrbole retòrica? Ben mirat, Horaci es va quedar curt.

*Exegi monumentum aere perennius,
regalique situ pyramidum altius,
quod non imber edax, non Aquilo impotens
possit diruere aut innumerabilis
annorum series et fuga temporum.
Non omnis moriar, multaque pars mei
vitabit Libitinam. Usque ego postera
crescam laude recens. Dum Capitolium
scandet cum tacita virgine pontifex...*

<<He donat fi a un monument més durador que el bronze i més alt que la règia mola de les piràmides, un monument que ni la pluja rosegadora ni la desfermada tramuntana no podran destruir, ni tampoc ho podrà fer la incomptable successió dels anys ni el pas del temps fugisser. No moriré pas tot jo; una gran part de mi se sostraurà a Libitina [deessa itàlica de la mort]. Jo, ple de gerdor, amb la glòria que em donaran les generacions venidores creixeré sense parar, durant tant de temps com pujarà al Capitoli el pontífex amb la verge silenciosa...>>